

**Osmanlı Tarih Yazıcılığında Seyyid Lokman'ın
Selimnâmesi**

Sayed Loqman's Saleem name in Ottoman Historiography

Najeebullah AHADİ

Öğr. Gör. Cevizcan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü
Instructor, Cevizcan University, Faculty of Education, Department of
History
Cevizcan / Afghanistan

najeebullahahadi@gmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5585-6864

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 29 Mart / March 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29 Mayıs / May 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Ahadi, Nejeebullah. "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Seyyid Lokman'ın Selimnâmesi / Sayed Loqman's Saleem name in Ottoman Historiography". *kid: kisbu ilahiyat dergisi / journal of kisbu ilahiyat* 3 (Haziran / June 2020/1): 95-120.

DOI:

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/kisbu> | <mailto:ilahiyatdergisi@kisbu.edu.tr>

Copyright © Published by Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Cyprus Social Sciences University, Faculty of Islamic Sciences, Nicosia, TRNC

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz*

Bu çalışmayla Osmanlı Dönemi'ndeki şeh-nâmecilik, şiir ve şairlik, ilim ve irfan hakkında bilgilendirme amaçlanmıştır. Osmanlı sarayında yazılan Gazavât-nâmeler, Fetih-nâmeler ve Selîm-nâmeler gibi eserler Osmanlı tarihine odaklanmış ve daha kapsamlı bir biçimde olayları anlatmışlardır. Bu sayede modern tarihçilik yazımına yaklaşılmıştır. Bu çalışmada Osmanlı sarayında şiir ve şairliğin gelişimi, resmi bir görev olduğu ve nasıl modern hale geldiği incelendi. Tarihi olayları birebir aktarması nedeniyle Şeh-nâme ana kaynak olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden bu çalışmaya detaylı bir kaynak taraması yapılarak başlandı. Yapılan bu araştırmada Seyyid Lokman'ın Selîm-hân-nâme eseri hakkında bilgi verildi ve eserin iç ve dış kısımları incelendi. Ayrıca eserin görsel olarak zihinlerde canlanması için Seyyid Lokman'ın Selîm-nâme eserinin şekil özellikleri ile muhtevâsından birer örnek çıkarılıp; bir minyatür, bir yazı şekli ve kenar süslemeleri çalışmaya eklendi.

Anahtar Kelimeler: *Selîm-hân-nâme, Şehname-i Selîm-hân, Seyyid Lokman, Şeh-nâmecilik, Minyatürler.*

Abstract

In this study, it was aimed to inform about Şeh-nâme writings, poems and poetry, science and knowledge in the Ottoman period. The works such as Gazavât-nâme(s), Fetih- nâme (s) and Selîm-nâme (s) written in the Ottoman Palace focused on the Ottoman history and explained the events more extensively. In this way, the writing of Modern Historiography is approached. In this study, how poems and poetry developed in the Ottoman Palace, how it is an official task, how it became a modern one were analyzed. Şeh-name is accepted as the main source due to the transfer of historical events. Therefore, this study was started with a detailed literature review. In this study information was given especially about Selîm-hân-nâme by Seyyid Lokman, and internal and external parts Selîm-hân-nâme was examined. In addition, in order to visualize the work in the minds, a sample from the contents and features of the Selîm-nâme work by Seyyid Lokman was taken, and a miniature, a writing style and edge decorations were added to the study.

Keywords: *Salem-hân-nâme, Şehname-i Salem-hân, Sayed Loqman, Şeh-nâme writing, Miniatures.*

* Bu çalışma 2019 tarihinde tamamladığımız "Seyyid Lokman ve Selîm Han-Name (Şahname-i Selim Han)" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. / This articles is extracted from master thesis dissertation entitled "Seyyid Lokman and Selîm Han-Name (Şehname-i Selim Han)" Master Degree Dissertation, Selçuk University, Konya/Turkey, 2019.

GİRİŞ

Seyyid Lokman'ın, Kanunî Sultan Süleyman, II. Selîm Han ve III. Murad devrinin siyasi, idari, dinî ve sosyo-kültürel hayatı ve olaylarını içeren Fars dilinde yazdığı *Selîm-nâme* eseri üzerinde şimdiye kadar araştırma ve çeviri çalışmaları yapılmamıştır. Bu çalışmada Osmanlı Padişahı II. Selîm Han devrinde yazılan ana kaynakların unutulmamasına ve onun üzerine çalışılmasına öncelik verilerek, Osmanlı dönemindeki siyasi, idari, dini ve sosyo-kültürel hayat hakkında önemli bilgiler veren *Selîm-hân-nâme* isimli eserin biçimsel özellikleri, muhtevası ve edebi yönünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Seyyid Lokman'ın Selîm-nâme eseri II. Selîm devri olaylarını içermektedir. Eser üzerine çalışmalar olmasına rağmen eserin kendisi Türkçeye çevrilmemiştir. Bundan dolayı da çalışmada konuyla ilgili çeşitli kaynaklar kullanılarak Osmanlı devrini II. Sultan Selîm zamanındaki olayları ve mahsusen Seyyid Lokman'ın kendi gördüklerini, yaşadıklarını, saray hakkında yazdıklarını ve kendisinin katıldığı savaşları ve o coğrafya hakkında verdiği bilgileri inceleyip alanındaki önemli bir eksikliği tamamlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında, yazma eserler, çeşitli kaynakların taraması, çeşitli dillerde yazılmış kaynaklar, seyahatnâmeler Şeh-nâmeler, Gazavat-nâmeler ve Selîm-nâmeler tarih biliminin araştırma yöntemi çerçevesinde incelenmiştir.

1. OSMANLI TARİH YAZICILIĞIDA ŞEH-NÂMECİLİK VE SELÎM-NÂME GELENEĞİ

Azerbaycan şairlerinden Seyyid Lokmân b. Seyyid Hüseyin el-Âşûrî el-Hüseyinî el-Urmevî'nin hayatı ve eserleri, özellikle de Selîm-nâmesi hakkında bilgi vermeden önce, Osmanlı tarih yazarlığının önemli bir kolunu oluşturan Selîm-nâmeler konusuna kısaca değinmekte fayda vardır.

Selîm-nâmeler, genellikle Yavuz Sultan Selîm'in (1512-1520) Trabzon valiliği zamanında 1509 yılından başlayarak önce Gürcülerle, sonra da babası II. Bayezid, kardeşleri Ahmed ve Korkud ile olan saltanat mücadelelerini, sonunda tahta geçip Safevîler ve Memlûklerle giriştiği savaşları konu edinen

müstakil eserlerdir.¹ Özellikle Yavuz Sultan Selîm devrinde yaşayan ve onunla birlikte seferlere katılan yazarlar, şairler ve âlimlerin kaleme aldıkları Selîm-nâmeler hem tarihî hem de edebî yönden Yavuz Sultan Selim devrindeki olayların aydınlatılmasına katkıda bulunmaktadır.²

İran Edebiyatı'nın ünlü şairi Firdevsi'nin Şah-nâme adlı eseri, daha sonraları Anadolu Selçukluları ve Osmanlıları döneminde yaşayan Türk şairlerine de ilham kaynağı olmuş ve özellikle Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminden başlayarak Osmanlı padişahları, saraylarında devrin ünlü tarihçilerini kendi dönemlerindeki önemli olayları Şah-nâme tarzında yazmakla görevlendirmişlerdir. Böylece Osmanlı padişahları adına Türkçe, Farsça ve kısmen de Arapça olarak Şah-nâme yazmak yaygın bir hâle gelmiş ve "şeh-nâmecilik" denilen edebi bir tür ortaya çıkmıştır.³

Osmanlı şah-nâmecilerinin kaleme almış oldukları eserlerde; padişahın adına, padişahı övme amacıyla minyatürlü bir şekilde onun savaşlarını, saray hayatını, törenleri yani gerçek hayat yansıtılmaktadır.⁴ Bu tarzda kaleme alınan eserler, yeni bir edebî tür meydana getirmeleri bakımından da edebiyat tarihi araştırmalarının belli başlı kaynakları arasında yer almaktadır.

Mevcut Selîm-nâmeler'in birçoğunda yazım olarak şu usûller takip ediliyor:

- 1) Manzum 2) Mensur 3) Manzum ve Mensur

Selîm-nâmeleri yazıldıkları devir itibariyle, Yavuz Sultan Selîm devri, Kanuni Sultan Süleyman devri ve II. Sultan Selîm devirleri olmak üzere üçe; yazıldıkları dil olarak da Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere yine üç kısma ayırmak mümkündür.⁵ Hiç kuşkusuz bu eserlerin önemli bir kısmı Türk tarihinin belli bir dönemine ışık tutan değerli kaynaklardır. Aynı zamanda

¹ Mehmed Cenab Şehabeddin Tekindağ, "Selim-nâmeler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 1 (Ekim 1970), 197.

² Tekindağ, "Selim-nâmeler", 197.

³ Meliha Anbarcıoğlu, "Şeh-nâme-i Firdavsi ve Edebiyat-ı Türk", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi* 2/4 (1981), 1.

⁴ Mehmet Kanar, "Şânâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/290.

⁵ Ahmet Uğur, "Selim-nâmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (1978), 368.

edebi yönden (konu, muhteva, dil ve üslup) dil ve edebiyat tarihi araştırmalarına ışık tutacak zengin birer kaynaktır.

Selîm-nâmeler konusuna ilk olarak Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* adlı ünlü eserinde yer vermiştir. Bu eserde Osmanlı tarihi kuruluşundan Küçük Kaynarca Antlaşması'na (1299-1774) kadar anlatılmaktadır.⁶ Daha sonra Alman Türkoloğu Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* adlı biyografik eserinde bu konuyu daha etraflı bir biçimde ele almıştır. 1931-32 yıllarında İstanbul kütüphanelerindeki Osmanlı tarihi ile ilgili Farsça el yazmaları üzerinde bir araştırma yapan Felix Tauer, bilinen bazı eserleri yeni yazma nüshalarının yanısıra, tespit ettiği bazı yeni eserleri de bilim dünyasına tanıtmıştır.⁷ Selîm-nâmeler konusunda, Türkiye'de yapılan bellibaşlı araştırmalar arasında de Prof. Dr. Ahmed Ateş, Ağâh Sırrı Levend ve Prof. Mehmed Cenab Şehabeddin Tekindağ'ın çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.⁸

Daha önce de belirtildiği gibi Yavuz Sultan Selîm, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selîm Han dönemlerinde yazılan Selîm-nâmelerin önemli bir kısmı Türkçe'dir. Ancak Farsça ve Arapça Selîm-nâmelerin sayısı da küçümsenmeyecek kadar çoktur.⁹

Bütün Selîm-nâmelerin içinde ve Osmanlı hükümdarlarının arasında dönemi en iyi aydınlatan ve kolay yazılan Selîm-nâmeler I. Selîm dönemine aittir. Ayrıca yazılan Selîm-nâmelerin içinde devlet yönetimi, saray hayatı, Osmanlı coğrafyası, ordunun durumu, gelenekler, kültürel yapı, kullanılan silâhlar, savaş taktikleri, hükümdarın ruh hâli, dil özellikleri, edebiyat durumu vb. konulardan bahsedilmesi söz konusu eserleri önemli kılmaktadır.¹⁰

⁶ Yakub Norzey, "Şah-name der Edebiyatı Türki Osmani", *Tatbiki Edebiyat Dergisi*, (Tehran: 2017), 22.

⁷ Abdüsselam Bilgin, *Adâ'i-yi Şirazi ve Selîm-nâmesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007), 21.

⁸ Bilgin, *Adâ'i-yi Şirazi ve Selîm-nâmesi*, 22.

⁹ Bilgin, *Adâ'i-yi Şirazi ve Selîm-nâmesi*, 22.

¹⁰ Mehmed Cenab Şahabeddin Tekindağ, "Şah-Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 3 (1967), 36.

2. SEYYİD LOKMAN'IN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Hayatı

15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı anlaşılan Seyyid Lokman Aşurî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Kendisi eserlerinde künyesini Seyyid Lokmân b. Seyyid Hüseyin el-Âşûrî el-Hüseyinî el-Urmevî olarak vermiştir ve Azerbaycan'ın Urumi/Urmiye kasabasından olduğu anlaşılmaktadır.¹¹

Musul'a bağlı Harîr¹² kazasında kadılık yapmış olan Seyyid Lokman Aşurî, Harîr kadılığından sonra İstanbul'a gelerek Nişancı Ferîdûn Ahmed Bey'in hizmetine girmiştir.¹³ Bunun yanında Ferîdûn Bey'e ve dolayısıyla Sokullu Mehmed Paşa'ya intisap etmiş olan Seyyid Lokman'ın Sokullu'nun başkâtibi olduğu ve Zigetvar Seferi ve sonrasını nazım şeklinde yazmak üzere şehnâmeçi olarak tayin edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴

Seyyid Lokman Selîm-nâme'nin altıncı varâğında Ferîdûn Bey'e serkâtip olarak istihdam edildiğini ve onun yanında çalıştığını şöyle anlatmıştır.

واز فیروز مندی و اقبال این اصف ذوالاجلال توفیق استخدام و تملک حضرت ملکی الخصال اوست. بخدمتکاران عاقل و مقربان کامل که از لوازم صدر صدارت و بواعث ابادی مملکت است. و از جمله نوکر ممتاز و چاکر صاحب رازش و کاتب السّریاقوتی صریر نامدار و صاحب البرّ بی نظیر کامکار دلاور میدان مسالک تدبیرات دین و دولت آصفیه و شهریار و صفدی شجاعان معارک واقعات ملک و ملت حفیة سکنواری محرر تواریخ زهت الاثار خداوندکاری و مذکر تاریخ بهتججه الخبر جهان مداری معین افقراء والضعفا زعیم جوش المجادو العلی جناب کاتب اسرّزادالله فریدون اغا عمره و قدره و عزه و دولته ابدًا و سرمدًا.¹⁵

¹¹ Bekir Küttüoğlu, "Lokmân b. Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/208.

¹² "Harîr kadısı sıfatıyla, 970 Zilkadesinde (Temmuz 1563) Şehrîzor beylerbeyliği merkezi olmak üzere inşa edilen Gülanber Kalesi'nin temel atma töreninde hazır bulunmuş ve Beylerbeyi Muzaffer Paşa'nın isteğiyle ilk harcı kendisi atmıştır". (bk. Küttüoğlu, "Lokmân b. Hüseyin", 27/208.)

¹³ Seyyid Lokman, *Selîm-hân-nâme (Şeh-nâme-i Selîm-hân)* (London: The British Library MS Viewer, H.998, 1581), 6a.

¹⁴ Rızazade Şafak, *Tarih-i Edebiyat-ı İran ve Türkiye* (Tehran: Meyden Azadi Yayınları, 1341), 123.

¹⁵ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 6a.

(Başarılı olan ve Sahibi Zül-celâlin tevfiikiyle ki o Mülkün Sahibidir. Bu bende'nin istihdamı da onun inayetidir. Hem de âkil olan ve Mukkarıb olan devletin hizmetkârları bu memleketin gelişmesinin sebep ve nedenidir. Ve dahi mükemmel bilgili hizmetçilerden birisi sırrın sahibi, baş mücevherli kâtip ve ünlü, benzersiz, cesur, din ve devletin tedbirine alan kişi, şucâların "kahraman" birisi, muharır ve tarih yazım, eserlerin hüdavendigarı ve tarihin babası olan cenabi katibül Sırzâde Ferîdûn âğa tanrı onun ömrünü gücünü sonsuz etsin.)

Seyyid Lokman, Şeyh Ebû Said vasıtasıyla Sokullu Mehmed Paşa'nın Lüleburgaz ve İstanbul'daki medreselerinde müderrislikte bulunan Şemseddin Ahmed Karabâğî ile tanıştırmış, Ferîdûn Bey'in Zigetvar seferiyle ilgili eserini nazım şeklinde yazarak hazırladığı ilk denemelerini ona sunmuştur. Bunlar ayrıca Ebüssuûd Efendi ve İdris-i Bitlisî'nin oğlu Ebü'l-fazl Mehmed Efendi gibi önde gelen âlimlerce de beğenilmiş ve eserin temize çekilip padişaha sunulması için kendisine emir gönderilmiştir. Bu emir uyarınca Zigetvar seferi ve sonrasını nazım şeklinde yazmak üzere 30.000 akçe zeâmet tahsis edilerek şehnâmecî tayin edilmiştir. Daha sonra II. Selîm'in faaliyetlerini yazmak için onun maiyetinde görevlendirilmiştir. II. Selîm'in tahta çıkması ve Sokullu'nun Vezir-i azam olması ile 5 Şevval 976 (23 Mart 1569) veya Muharrem 977 sonlarında (Temmuz 1569) şehnâmecî olmuştur.¹⁶

Seyyid Lokman, II. Selîm'in ölümünden sonra da görevine devam etmiştir. Sokullu'nun gözdelerinden olduğu anlaşılan Seyyid Lokman, III. Murad'ın tahta çıkmak üzere İstanbul'a gelişi sırasında Sokullu Mehmed Paşa'nın yanında serkâtip sıfatıyla padişahı karşılayanlar içinde yer almış, III. Murad'ın padişahlığı süresince de görevine devam etmiştir. Bu dönemde saray ağaları ile de iyi geçindiği, Nakkaş Osman ve ekibi ile oldukça iyi anlaşığı, yirmi iki kişiden oluşan tezhip, hat, müzehhip¹⁷ ve nakkaşlar ekibi ile uyumlu bir şekilde çalıştığı, bu ekiple birlikte verdikleri çok sayıda eserden anlaşılmaktadır. Nitekim Seyyid Lokman ve Nakkaş Osman'ın bu ağalar ile

¹⁶ Ahmed Ateş, "Şâh-nâme'nin Yazılış Tarihi ve Firdevsî'nin Sultan Mahmud'a Yazdığı Hicviye Meselesi Hakkında", *Belleten* 18/70 (1954), 160.

¹⁷ Müzehhip: Bir kitabın başlık ve şekil özelliğini altın suyuna batırması ve düzen veren kişilere denir.

kurduğu dostluklar bu ağaların resimlerinin minyatürlere kadar yansımaya yol açmıştır.¹⁸

“989/1581 tarihli Arşiv belgesine göre bu ekipteki” yirmi iki kişi şunlardır:

Nakkaşlar: *Üstad Osman, Ali, Hasan, Mehmed ve diğer Mehmed, Fazlullah, Osman, Şah Mehmed, Musa müzehhib.*

Mücellidler: *Mustafa ser, Abdî, İsmail, Abdullah Çırak.*

Kâtipler: *Alaâddin Mansur Şirazi, Seyyid Kasım, Kâtip Haydar, Şemseddin, Mehmed, Cafer Abdullah ebna-yı, sipahiyandan ehl-i huref kâtibî, çırak Mustafa Ferhad.*¹⁹

Seyyid Lokman’a her yeni bir görev verildiğinde zeametine olan katkı arttırılmış ve günlük yevmiyesi de yükseltilmiştir. 28 Şevval 991/14 Kasım 1583 tarihinde Tomar-ı Hümâyûn’un bir cildini hazırlayıp minyatürlere süslediğinde ise 10.000 akçe daha verilip Divân-ı Hümâyûn kâtipliğine getirilmiştir. Ancak Sokollunun ölümünden sonra Seyyid Lokman’ın gözden düştüğü ortaya çıkmaktadır. III. Murad’ın ölümünden sonra itibarının azaldığı görülen Seyyid Lokman’ın III. Mehmed’in tahta çıkışından sonra ise görevinin Tâlikizâde’ye devredildiği ve H.15 Muharrem 1004 / M. 20 Eylül 1595 tarihinde Farsça şeh-nâme yazmaktan azledildiği görülmektedir.²⁰ Selânîkî, onun azil sebebini yeni padişahın cülûsundan beri nazım ve nesirde ihmali olmasına ve padişaha daha önce şehzadelîği sırasında görüp incelediği parçaları takdim etmesine bağlar. Buna rağmen Lokman’dan daha önce başlamış olduğu eseri tamamlaması istenmiştir. Bunun üzerine Eğri seferi için orduya katılmışken İstanbul’a dönmüş; ancak yaptığı çalışmalar ilgi görmeyince kendisine kenar defterdarlığı verilerek uzaklaştırılmıştır. Ardından onun Mısır’a gittiğine dair kayıtlar mevcuttur. Hakkındaki son

¹⁸ Şahamattin Kuzucular, “Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri”, *Edebiyat ve Sanat Akademisi*, (Erişim 10 Mart 2020).

¹⁹ Lemi Akın, “Unutulmuş Bir Eser Seyyid Lokman’ın Şehname-i Tefşil-i Hal-i Al-i Osman”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dil ve Edebiyat Dergisi* 51/51 (2014), 5.

²⁰ Eğri Seferine de aynı görevle katıldıktan sonra Şeh-nâmecilikten azledilmiş ve yerine Talikzade gelmiş, fakat başladığı eserlerin bitirilmesi emredilmiştir. (bk. Akın, “Unutulmuş Bir Eser Seyyid Lokman’ın Şehname-i Tefşil-i Hal-i Al-i Osman”, 6.

kayıt 1010 Cemâziyelâhir (Aralık 1601) tarihlidir. Hayatının bundan sonraki kısmı ve vefat tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.²¹

Seyyid Lokman Osmanlı minyatür sanatı tarihinde Fetullah Arif Çelebi ve Tâlikizâde ile birlikte en önemli üç şeh-nâmeciden biridir.²² Nitekim I. Süleyman, II. Selîm ve III. Murad dönemlerinde sarayın şeh-nâmecisi olarak görev yapan Seyyid Lokman Osmanlı Şeh-nâmecileri arasında en çok eser veren şeh-nâmecidir. Seyyid Lokman 1569 yılından 1595 yılına kadar sarayın resmî şeh-nâmecisi olarak görev yapmıştır.²³

2.2. Eserleri

Osmanlıların en çok eser veren şeh-nâmecisi olan Seyyid Lokman bin Seyyid Hüseyin el-Âşurî el-Urmevî'nin yaklaşık 27 yıl sürdürdüğü bu vazife sırasında yazdığı eserler şunlardır:

- Zafer-nâme
- Zübdetü't-tevarih (Tomar-ı Neseb-nâme-i Hümâyûn)
- Sûr-nâme-i Hümâyun
- Hüner-nâme
- Kıyâfetü'l- insâniyye fî şemâilî'l- Osmâniyye
- Şehinşah-nâme
- Kitab- î Siyer-î Nebi
- Oğuz-nâme
- Selim han-name (Şeh-name-i Selim han)

2.2.1. Zafer-nâme

Feridun Bey'in Zigetvar seferiyle ilgili nazım şeklinde yazılmış şeh-nâmesidir. H. 986 (1578) yılında tamamlanan bu eserde Şehzade Bayezid isyanının bastırılması, Malta, Sakız ve Zigetvar seferleriyle Kanûnî Sultan

²¹ Kuzucular, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri", 2.

²² Tahsin Öz, "Hünernâme ve Minyatürleri", *Güzel Sanatlar* 1 (1939), 16.

²³ Ahmed Refik, "Bizde Şehnâmecilik, Seyyid Lokman ve Halefleri", *Yeni Mecmua* 9 (1917), 169-172.

Süleyman'ın ölümü ve II. Selîm'in cülûsu konuları yer almaktadır. III. Murad Kütüphanesi için hazırlanan güzel bir nüshası “*Dublin Chester Beatty*” Kütüphanesi'ndedir.²⁴

2.2.2. Zübdetü't-tevarih

Seyyid Lokman ve ekibi tarafından hazırlanan eser dünya tarihi ve peygamberler tarihinden bahsetmektedir. Daha sonra Osmanlı tarihine geçilerek III. Murad dönemine kadarki süreç anlatılmaktadır. Bu eserdeki minyatürlerin büyük bölümünün Nakkaş Osman'a ve yardımcısı Ali'ye ait olduğu sanılmaktadır. Zübdetü't-tevarih üç nüshadan oluşmaktadır. Nüshalardan 1583 yılında yazılmış olanı Sultan III. Murad'a takdim edilmiştir.²⁵

Bu eser Tomar-ı Hümâyun, “*Mücmelü't-tomar*” diye de anılmaktadır. Seyyid Lokman'ın seleflerinden devralıp tamamladığı ikinci eserdir. Eser iki ana bölümden oluşmaktadır. **Birinci bölüm:** evren ve burçlar kuşağı ile başlamakta, Tevrat, İncil ve Kur'an kaynak alınarak peygamber ve dine hizmet etmiş kişilerin hayat hikâyelerinin resimlerle anlatılmasıyla devam etmektedir. Hz. Muhammed, Dört Halife Devri, Emeviler, Abbasiler, Erken İslam dönemi, Gazneli, İlhanlı, Selçuklu ve Timurlular gibi Müslüman devletlerin sultanlarının ve devlet adamlarının secereleriyle birinci bölüm sona ermektedir. **İkinci bölümde:** Osmanlı Devleti'nin kurucusu Sultan Osman'dan başlayarak Sultan III. Murad'a kadar hüküm süren Osmanlı sultanlarının portreleri yer almaktadır. Bu sultanlar döneminde yaşanan siyasi olayların anlatılmasıyla ikinci bölüm son bulmaktadır.²⁶

2.2.3. Sûr-nâme-i Hümâyun

1582 yılında Sultan III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in (1574-1595) sünnet düğünü vesilesiyle düzenlenen ve yaklaşık iki ay süren şenlik, gerek uzunluğu gerekse yapılan kutlamaların görkemi bakımından Osmanlı şenliklerinin en ünlülerinden biridir. Bu eserin hazırlanmasında Nakkaş Osman ve Seyyid Lokman birlikte çalışmışlardır. Şenliğe dair son derece ayrıntılı

²⁴ Kuzucular, “Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri”, 2.

²⁵ Kuzucular, “Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri”, 4.

²⁶ Kuzucular, “Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri”, 4.

bilgiler veren eser minyatürlerle süslenmiştir. Bugün Topkapı Sarayı'nda bulunan minyatürlü Sûrnâme-i Hümâyûn nüshası, III. Murad'ın emri üzerine genişletilerek yeniden yazılmış metindir.²⁷

Sûrnâme-i Hümâyûn üzerine Nurhan Atasoy 1997 yılında Sûrnâme-i Hümâyûn (Düğün Kitabı) adlı bir çalışma yapmış; eser günümüz Türkçesi ile Nakkaş Osman ve ekibi tarafından hazırlanan minyatürlerinden bazılarının tıpkıbasımları ve açıklamaları ile basılmıştır.²⁸

2.2.4. Hüner-nâme

1584-1588 yıllarını anlatan bu eseri yazmaya daha önce resmî şeh-nâmecî olan Arifî Fethullah Çelebi başlamış ama eseri tamamlayamamıştır. Arifî'nin yerine gelen Eflâtûn-i Şîrvânî ise ancak üç faslını yazabilmiştir. Eser Seyyid Lokman tarafından bitirilmiştir.²⁹

2.2.5. Kıyâfetü'l-insâniyye fî Şemâil-i Osmâniyye

Seyyid Lokman ekibi ile birlikte Hüner-nâme ve Zübdetü't-tevarih hazırlamak için çalışırken bu iki eser için yaptıkları çalışmalardan doğan ilk eser "*Kıyâfetül- insâniyye fî Şemâil-i Osmâniyye*" kısa adıyla Şemâil-nâmedir. 1588 yılında, Seyyid Lokman ile birlikte Nakkaş Osman'ın resimlediği bu eser II. Murat'ın emri ile hazırlanmış, İlk 12 Osmanlı padişahının yüz ve vücut şekillerinin, giysilerinin anlatıldığı ve içinde Sultan Orhan'dan III. Murat'a kadar olan sultanların portrelerinin yer aldığı oldukça kıymetli bir eser olmuştur.³⁰

Osmanlı minyatür sanatı ve padişah portreleri açısından çok mühim bir eser olan bu kitabın ve minyatürlerinin hazırlanmasında hiçbir masraftan kaçınılmamış, sarayın imkânları Nakkaş Osman'ın bu eseri için seferber edilmiştir. III. Murat'ın sanata ve tarihe olan merakı, bu eserdeki padişah

²⁷ Kuzucular, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri", 3.

²⁸ Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği* (Ankara: Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 14.

²⁹ Akın, "Unutulmuş Bir Eser Seyyid Lokman'ın Şehname-i Tefşil-i Hal-i Al-i Osman", 5.

³⁰ Kuzucular, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri", 4.

portrelerinin yapılmasında çok etkili olmuş, onun zamanında yapılan resimli yazma kitapların hazırlanması için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır.³¹

On iki padişahın minyatürlerinin bulunduğu eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Hazine, nr. 1563), diğer nüshası da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (T.6087) kayıtlıdır.³² Eser 33,5x20 cm boyutlarında 77 sayfalık bir eserdir. On iki padişahın minyatürlerinin yer aldığı Şemail-nâme ve Padişah Minyatürleri Kültür Bakanlığı tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır.³³

2.2.6. Şehinşah-nâme

Bu eser Seyyid Lokman'ın son Farsça Şah-nâmesidir. III. Murad'ın tahta çıktığı 1574'ten 1581 yılına kadar olan dönemi anlatan bir eserdir. Bu eser Şehinşah-nâme'nin ilk cildini oluşturmaktadır. İlk cildin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi F.1404 ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde kayıtlıdır. Şehinşah-nâme'nin ilk cildi 989 Şevval başında (Kasım 1581) tamamlanmıştır. Birinci cildi olan bu eserde 58 minyatür bulunmaktadır. Eser Nakkaş Osman'ın başında bulunduğu bir ekip tarafından resimlendirilip, Alâeddin b. Hüseyin Şirvânî hattıyla süslenmiştir.³⁴

Şehinşah-nâme'nin ikinci cildinde Koca Sinan Paşa'nın İran seferi, Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü, Ferhad Paşa'nın Revan seferi, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran'daki mücadelesi ve vezîriâzamlığı gibi konular anlatılır. Mirza Ali b. Hacim Kulu tarafından 1001 Saferi sonlarında (Kasım 1592) yazılmış, doksan beş minyatürü içine alan bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir.³⁵

2.2.7. Kitab-î Siyer-î Nebi

Eser III. Murad zamanında Seyyid Lokman tarafından yazılmış, sarayın baş nakkaşı da olan Nakkaş-Osman ve ekibi tarafından da minyatürlerle

³¹ Kuzucular, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri", 5.

³² Akın, "Unutulmuş bir eser Seyyid Lokman'ın Şehname-i Tefşil-i Hal-i Al-i Osman", 5.

³³ Kuzucular, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri", 5.

³⁴ Hüseyin Feriver, *Tarih-i Edebiyat-ı İran* (Tehran: Danışgah Tehran, Meydan Azadi Kütüphaene Yayınları, 1341), 59.

³⁵ Mehmed Serhan Tayşi, "Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyafetnâmesi", *İslam Medeniyeti* (1979), 91-112.

süslenmiş ve sonrasında saray hattatları ve nakkaşları tarafından çoğaltılmış ve Nakkaşhanedeki minyatür ustaları tarafından minyatürlerle süslenmiştir. Eserin içerisinde 814 minyatürün olduğu bilinmektedir. Bu eser 349 cüzden ibaret olup her minyatür için nakışçılara 313 akçe ödenmiştir. 6 ciltlik bu tek kitap bütün masraflarıyla, 284.930 akçeye mal olmuştur. Hazine-i Hümayun'a teslim edilmiş olan kitap, H. 1003, 1595 M. yılında, Topkapı Sarayı'nda yazılıp tezhip edilmiştir. Minyatürlerin renkli sayfaları bir alaimüssema (gökkuşağı) gibi rengârenktir. Bu eserin istinsah edilen nüshaları ise *Doğu Almanya'da Dresden şehri kütüphanesinde, İngiltere'de Dublin şehir kitaplığında ve Amerika Milli Kütüphanesinde olduğu bilinmektedir.*³⁶

2.2.8. Oğuz-nâme

III. Mehmed döneminde H.1003, 1535 M yılında hazırlanan eserin Lokman'a aidiyeti baş kısmında mevcut bir şiirden anlaşılmaktadır. Kitap aslında bir Selçuklu tarihi özetidir ve Osman Bey'in ortaya çıkışına kadar olan dönemi ele almaktadır. Bunların dışında *Risâletü'l-Âlâti'r-Rasâdiye* adlı bir eserin de Lokman tarafından yazıldığından bahsedilmektedir. Ancak bununla ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.³⁷

Araştırmamızda ele alıp inceleyeceğimiz Seyyid Lokman'ın II. Selim olaylarını edebi bir şekilde anlatan Selim-hân-nâme eseri şu ana kadar araştırılmadığından; özellikle Seyyid Lokman'ın saray içinde ve dışında gördükleri, yaşadıkları, katıldığı savaşlar ve o coğrafya hakkında yazdıklarının incelenmesi dönem hakkında önemli bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

3. SEYYİD LOKMAN'IN SELİM-NÂMESİ

3.1. Eserin Biçimsel Özellikleri

Şeh-nâme-i Selim-hân, Seyyid Lokman olarak bilinen Lokman b. Seyyid Hüseyin el-Aşurî el-Urmevî tarafından 6 Zilhicce 988, 12 Ocak 1581 tarihinde

³⁶ Kuzucular, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri", 1-2.

³⁷ Hüseyin Feriver, *Tarih-i Edebiyat-ı İnan*, 59.

II. Selîm devri olayları için hazırlanmıştır.³⁸ Eserin iç kısmı ve künyesi şu şekildedir:

Bulunduğu yer: Aslı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir. İstinsah nüshası ise The British Library MS Viewer'dedir.

Müellif: Lokman b. Seyyid Hüseyin el-Aşurî el-Urmevî

Yazım tarihi: 6 Zilhicce 988 (12 Ocak 1581)

Varak sayısı: 74

Boş varak: 14

Satır sayısı: 19

Eser dili: Farsça

Yazı çeşidi: Nesih "Nestelik"

Minyatürler: 9

Eserde olaylar v.8a kadar nesir şeklinde; v.8a'dan sonuna kadar dört sütun 19 satır nazım şeklinde yazılmıştır. Her sayfa ilk iki sütun ve son iki sütun birlikte okunacak şekilde yazılmıştır. Her sayfada altın yaldızlı sade kenarlıklar bulunmaktadır. Ayrıca başlıklar altın yaldızlı zemin üzerine beyaz ve mavi renkte yazılmıştır. Bazı başlıklarda ise çivit mavisi ve altın yaldızlı kenar süslemeleri olduğu görülmektedir. Nesir kısmının cümle sonları kırmızı renkte noktalanmıştır. Paragraf sonları ise altın yaldızlı daha büyük noktayla belirlenmiştir. Dört sütundan oluşan nazım bölümünde sütun araları yaldızlı çizgilerle bölünmüştür. Eserin son bölümlerinde iki başlığın yeri yaldızla belirlenmiş olmasına rağmen içi boş bırakılmıştır. Bu başlıklar Fars dilinde yazılmıştır ve içinde Arapça kelimeler de mevcuttur. Arapça kelimelerin hepsi altın yaldızlı, turuncu, mavi ve kırmızı renklerle yazılmıştır. Bazı bölümlerdeki Arapça giriş cümlelerinin ise siyah yazıldığı görülmektedir.

Eserde toplam beyit sayısı 1,615'tir. 1,551 beyit nazım bölümünde, 60 beyit nesir kısmının içerisinde ve 4 beyit ise derkenardadır.

³⁸ Eserin yazılış tarihi, Şahamattin Kuzucular tarafından 6 Zilhicce 988 (12 Ocak 1581) olarak verilmektedir (bk. Kuzucular, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri", 1.)

Eserin nesir bölümlerinde üstü çizili (yazı iptali) cümleler göze çarpar. Üstü çizili cümlelerin bulunduğu varak ve sütunlar şu şekildedir:

v.5b 14. ve 16. sütunları

v.6a 7. sütunu

v.6b 5. ve 14. sütunları

v.7a 1. ve 9. sütunları

v.8a 1. sütunları

Eserin nazım bölümlerinde üstü çizili cümlelerin bulunduğu varak ve sütunlar şu şekildedir:

v.10a ilk iki sütunu 11. satırı ve ikinci iki sütunun 10. ve 11. satırları

v.11a ilk iki sütunu 14. satırı

v.16a ikinci iki sütunu 6,10 ve 11. satırları

v.16b ikinci iki sütunu 2.satırı

v.17a ikinci iki sütunu 4.satırı

v.21b ilk iki sütunu 16 ve 18. satırları

Eserde sayfa kenarlarına da düzeltme amacıyla cümleler eklenmiştir. Düzeltme cümlelerinin bulunduğu yerler şu şekildedir:

v.15b, v.16a ve v.21a varaklarında sayfanın solunda, v.21b ise sayfanın sağında sütudaki yaldızlı çerçevesin içindeki şiirin düzelmesidir.

Eserin nazım kısmında yer yer yaldızlı çerçevenin dışında bazı beyitler vardır. Çalışma esnasında her ne kadar beyitlerin nereye ait olabileceği aranmışsa da tespit edilememiştir.

Sayfa kenarına yazılan beyitler şu şekildedir:

Veziri be- hüsin be-bufçe-i mucerreb,

وزیری بحصن بیوفچه مجرب،

Feristadi-u feth kerd-eş muzerreb 39.	فرستادی و فتح کردش مضرب.
Çü Ferhad zin encümen geşt dur,	چو فرهاد زین انجمن گشت دور،
Piyale be- cayeş şud ba surur.	پیاله بجایش شد با سرور.
Piyale bişud-eş cânîşini ba surur 40.	پیاله بشدش جانشین با سرور.
Piyale be-devred o der behruber,	پیاله بدورد و در بحرور،
Rebudi hemi akli düşmen zi ser 41.	ربودی همی عقل دشمن ز سر.
Çi didem yeki abdi hâsı vezir,	چه دیدم یکی عبد خاص وزیر،
Be devlet cevân ve be tedbir pir 42.	بدولت جوان و بتدبیر پیر.

Eserde dokuz adet renkli minyatür vardır. Seyyid Lokman'ın Şeh-nâme-i Tafşil-i Hâl-i Âl-i Osman eserine bakıldığında 40-50 minyatür resmedildiği görülmektedir.⁴³ Şehnâme-i Tafşil-i Hâl-i Âl-i Osman eserine göre Selîm-nâme'de daha az minyatür olması dikkat çekmektedir. Selîm-nâme'de on dört sayfa boş bırakılmıştır. 29a varagında ise dört sütundan ibaret nazım formu hazırlanmış ancak yine boş bırakılmıştır. Eserin sayfa sayısı yoktur, sonradan kurşun kalemle Farsça ve Latince sayfa ve varak sistemi ile iki şekilde numaralandırmıştır. Çalışmamızda varak esasını tercih edilmiş ve eserden bahsedilirken sayfanın numarası değil varak numarası verilmiştir. Eserin v.1a'da mühür bulunmaktadır. Ancak mührün üzerindeki yazının zaman içinde silindiği görülmektedir. Eserin v.1a, v.7a, v.15a, v.25b ve v.31b'de ise British Museum'ın sarı renkli mührü bulunmaktadır.

3.2. Eserin Muhtevası

Eser eski Farsça Nesih (Nestelik) ile yazıldığı için dönemin dil özelliklerini içinde barındırmaktadır.

³⁹ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 15b.

⁴⁰ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 16a.

⁴¹ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 16a.

⁴² Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 21a.

⁴³ Akın, "Unutulmuş Bir Eser Seyyid Lokman'ın Şehname-i Tefşil-i Hal-i Al-i Osman", 9.

Şeh-nâme-i Selîm-hân, Allah'a hamd-ü senâ ve Hz. Paygambere salavat ile başlar, dört halife ile İslam dininin kuruluşundan başlayıp, Osmanlı ecdadının kahramanlıklarından, Al-i Osman'ın Sultan ve vezirlerinden, karşılardaki devletlerden, şeh-nâme-i Firdevsî'nin içinde yer alan İslam devleti Sasaniler'in olaylarından ve Rum Yunan'daki gazilerin cesaretinden övgü ile bahsetmektedir.⁴⁴

Eserin içindeki nazım kısmında yer alan şiir, Fatih Sultan Mehmed'in Kostantiniyye'nin fethi için İstanbul üzerine hareketini anlatır.⁴⁵ Rum İmparatorluğu'na cihat ilan edilmesi, şehrin fethi için karşı karşıya kalınan zorluklar, fetih sonrası Ayasofya'nın Müslümanlar için camiye dönüştürülmesi, şehre yapılan imaratlar, Fatih'in cihan devletlerini kendine tabi etmesi ve İstanbul'un doğu ve batıya kültürel merkez olması gibi pek çok tarihi ve sosyal olaylar anlatılmaktadır.⁴⁶

Fatih devrinden kısaca bahseden Seyyid Lokman, Osmanlı hanedanının geniş bir nesle sahip olduğundan ve büyük bir soydan geldiğinden; Osmanlı Devleti'nde hükümdarlığın babadan oğula geçtiğinden bahsetmiştir.⁴⁷ II. Selîm'in halkın en sevdiği ve saydığı sultan olduğunu belirtmiş, Hz. Yusuf'a atfedilen Mısır azizi unvanından hareketle onu Osmanlı azizi diyerek yüceltmıştır.⁴⁸ Ayrıca II. Selîm'in sözünü Hz. Ebubekir'e, sadakatini Hz. Ömer'e, adaletini Hz. Osman'a ve ahlakını Hz. Ali'ye, ordusunu ise meleklerle benzetmiştir.⁴⁹

Dolayısıyla Osmanlı padişahının yolunu saâdetli ve merhametli bir şekilde teşbih ederek zalime karşı mazluma merhem olan devlet diye belirtmektedir.⁵⁰ Ayrıca Osmanlı Devleti'nin irtibatlı olduğu devletler ve beylerbeyleri eserde yer almaktadır. Bunlar: Lehsa ve Basra, Bağdat ve Ğuristan, Zol şehri ve Loristan, Türkmen Beyliği ve Özbek Hanları, Toran Çağatayları ve Çin, Hint sınırındakiler, İran Hâkimi ve Mulük Gürcistan,

⁴⁴ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 1b-3b.

⁴⁵ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 2b.

⁴⁶ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 23a-23b.

⁴⁷ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 3a-3b.

⁴⁸ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 13b-14b.

⁴⁹ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 3a.

⁵⁰ Lokman, *Selîm-hân-nâme*, 27b.

Erzurum ve Maraş, Rum ve Yunan, Anadolu hâkimi, Karaman ve Bursa, Kırım ve İstanbul, Ederne ve Rumeli, Kıpçak Sehrası Tatar Han ve Kral İrdil, Kara Buğdan ve Kırıl Beç, Portakal ve Kıbrıs vesairedir. Eserde ayrıca Osmanlı Devleti'nden dünyanın en iyi ve güçlü devletlerinden birisi olarak bahsedilmektedir.⁵¹

Müellif eserinde, İnanın Şahları Kiyümers, Tehmus, Ârdıtiyüs ile Osmanlıların hâkimlerini ve iki devletin künyesinden, yaptıklarından, kahramanlıklarından ve II. Selîm-Hân devrindeki sosyal olaylardan mukayeseli bir şekilde bahsetmektedir.⁵²

Eser içerisinde âlimlerin şükran ve duâ ettikleri görülmektedir. Âlimler, Gaziler, Danişmendler ve Şeriât adamları devlete bağıdırlar ve manevi yönden de devlet koruyucuları sayılmaktaydılar. Yani bu kişiler devlet ve millete sadık bir şekilde hizmet ederlerdi. Allah'a, devlet ve millette duâ ederlerdi.⁵³ Bu tür kaideler Osmanlılar'dan önce Selçuklu döneminde de vardı. Bundan dolayı bu eser Osmanlı toplumunu dinsel bir toplum olarak göstermektedir.

3.3. Eserin Edebi Niteliği

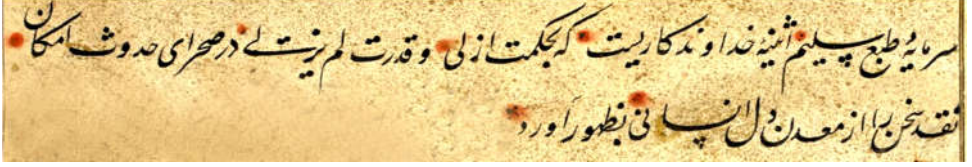
Eserin imlası Farsça gramerine uygun bir imlaya sahiptir. Fakat beyit içinde farklı örneklere de rastlanmaktadır. Bu örneklerin bazılarında bir beyit içerisinde kelimenin farklı şekilde yazıldığı görülmektedir. Eğer *Hudavendegârist* kelimesi (Kef-ک) *Hudavendekârist* harfiyle okunursa cümlelerin manası değişir ve yanlış olur ve *Hudavendegârist* (Ge-گ) harfiyle okunursa cümlelerin manası değişmeden doğru okunur. Aynı cümlede imkân kelimesi de doğru olarak yine (Kef-ک) harfi ile yazılması dikkati çeker. Bilhassa kef harflerinin kullanımında "Kef, Fârisi" "Kef, Arâbi" "Kef, Türki" ayrımına gidilmemiştir. Hepsi (Kef-ک) harfiyle yazılmıştır ve yazılan (Kef-ک) harfi Farsça kefe göre değil bütün (Ge-گ) harfler (Kef-ک) harfleri ile yazılmıştır.

⁵¹ Lokman, Selîm-hân-nâme, 3b-4a.

⁵² Lokman, Selîm-hân-nâme, 8a.

⁵³ Lokman, Selîm-hân-nâme, 4a, 10a, 18a.

İmla Örnekleri:

Sermaye ve teb-i Selim' âyine-i Hudavendegârist ki be Hikmeti ezeli ve kudreti lem yezali der sehra-i Hudus imkânı nakdî suhen ra ez meğdeni dil insani be zuhur âverd.

(Allahın gücü sınırsız ve ölümsüzdür, onun hikmeti ile Sehrayı Hodusa da insanın kalbindan yazma ve söz etmeyi çıkarttırır. Selîm-hân'ın sermayesi ve gücü tanrının yansımasıdır).⁵⁴

Nazım kısmındaki örnek: Osmanlı ve İran Hâkimlerinin Mukayesesi

Nazım içinde farklı gösterilen iki örnek daha şaşırtıcıdır. Bu örneklerden biri vezin içinde anlatıp ikisini (T - ت) ile bitirmektedir. Diğerinde ise kelimenin farklı şekilde yazıldığı görülmektedir. Eğer Girift گریفت kelimesi (Ġ - ء) Ġirift لیرفت harfiyle okunursa cümle anlamsız kalmaktadır. Girift گریفت (G - ک) harfiyle okunursa tam anlamını verir. Bu örnekte olduğu gibi harfler eski Farsça ile yazılmıştır.

Kiyumers eger resm-i şahi Girift (Eğer Kiyümers Padişah olsa bile

Tûyi nâmet ez med bemahi Girift Senin adın ezelden ay yüzünü kapsardı)⁵⁵

Mesnevi kısmındaki örnek: Osmanlı Hanedanı hakkında:

Bu beyitte Osmanlıların geleneklerini, büyük bir soydan olduğunu ve milletlerin en sevdiği ve saydığı devlet olduğu anlatılır. Yazının sonu (D - د) ile

⁵⁴ Lokman, Selîm-hân-nâme, 1b.

⁵⁵ Lokman, Selîm-hân-nâme, 8a.

tamamlanmıştır. (Nesil-نسل) kelimesinin altındaki (P - پ) herfi ise Farsça Pesvend diyen bir ses fazlalığı anlamına gelmektedir.

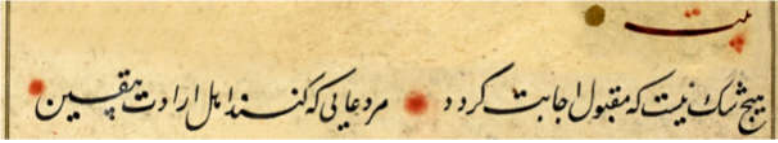

Al-i Osman nur-i çeşmi Âlemend (Al-i Osman âlemlerin göz bebeğidir

Nesli ferrah asl-i pâk-i Âdemend Geniş bir nesilden gelip temiz insandır)⁵⁶

Beyit kısmındaki örnek: Osmanlı Devleti'nin dini riâyetine göre yazılmış

Âlimler, Gaziler, Danişmendler ve Şeriât adamları devlete bağlılardı ve manevi yönden de devlet koruyucuları sayılırlardı. Yani bu kişiler devlet ve millete sadık bir şekilde hizmet ederlerdi. Allah'a, devlet ve millette du'a ederlerdi. Eğer gerçekten iman ile dua ederse duâları kabul olunur denilmektedir. Yazılan beyit ise (D - د) ve (N - ن) ile sonladır. Yazılan beyit ise (D - د) ve (N - ن) ile sonladır.

Hiç şeki-nest ki makbul icâbet gerded (Hiç şek şüpehe yok ki duamız icabet olmazsa

Merdu-âi ki kunend ehli irâdet yakin Meğer dua edenlerin irade ve yekini olsa)⁵⁷

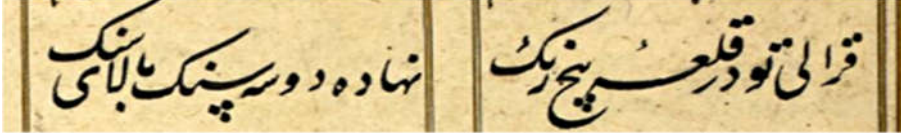
Sultan Süleyman'ın devletlere gönderilen nâme ve mektuplardan ibarettir:

Roma sınırına ait olan Beç Kalesi'nin vergi vermek istememesi nedeniyle Sultanın gazabına uğrayışı ve Sultanın gönderdiği mektup anlatılmaktadır. Müellifin yazılarının güzel görünmesi için farklı metodlardan ve farklı

⁵⁶ Lokman, Selim-hân-nâme, 3a.

⁵⁷ Lokman, Selim-hân-nâme, 4a.

hatlardan faydalandığı görülmektedir. Mesela (Ge - گ) harfini (Kef - ک) şekline yazıp (Ge - گ) anlamına getirmektedir. (Renk - رنک) ile (senk - سنک) (Kef - ک) harfiyle yazılmıştır. Yazılışı aynı olmasına rağmen farklı anlam vermesi de ayrı bir inceliklerdir.

Kıralı tu der kale-i hiç renk (Senin kıralın renksiz bir kalede

Nehade du seh seng bala-i seng Koymuş bir iki taş' taş üstüne) ⁵⁸

Sultan Süleymanın Namesine gelen cevablardan ibarettir:

Eserin çoğu yerinde (A, Â - آ) aynı ses, (Ge, Kef - گ) aynı ses (ک ile ق) ise aynı sesler olarak kullanılmıştır. Eserde Âfak آفاق, Afak افاق ve Mülk مُلك, Mulk ملك gibi kelimelerde de bunun örneğini görmek mümkündür.

Tu-i Hân Süleyman Âfâk gir (Sensin Han' Dört bir tafın Süleymanı

Tura dade Hak mülku-tacu serir Sana veren Hak, Mülku tacu seroet) ⁵⁹

SONUÇ

Osmanlı tarih yazıcılığının ilham kaynağı olan Selim-nâmelerin gelişme dönemi Türk Edebiyatı ve Türk Tarihi'nde kazandığı önem, vezin, konu ve şekil bakımından sahip olduğu özellikler önemli verilere ulaşmamızı sağlamaktadır.

⁵⁸ Lokman, Selim-hân-nâme, 23a.

⁵⁹ Lokman, Selim-hân-nâme, 24a.

Osmanlılar döneminde kaleme alınan Şeh-nâme tarzındaki manzum eserlerin tipik bir örneği de Seyyid Lokman'ın Selîm-nâme veya *Şeh-nâme-i Selîm-hân* adlı eseridir. Günümüze kadar üzerinde akademik çalışma yapılmamış olan bu eserin bir nüshası İngiltere'de, bir nüshası ise İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Üzerinde çalışılan eser British Museum'da bulunan kopyasıdır. Aynı eser müze tarafından çeviri yapılabilmesi amacıyla dijital platformda da paylaşılmıştır.

Seyyid Lokman, II. Selîm adına yazdığı bu eserinde Padişaha süslü ve abartılmış sözlerle övgüde bulunurken, öte yandan içinde yaşadığı çevre ve toplum hakkındaki gözlemlerine de önemli ölçüde yer vermiştir. Bu yönüyle çalışmamız hem yazıldığı devrin tarihine, hem de siyasi ve kültürel durumuna ışık tutmaktadır.

Eserin içindeki tarihi olayların, şairin öveceği şahsı ya da şahısları Şeh-nâme'deki kahramanların olağanüstü sıfat ve özelliklerinden daha üstün tuttuğu ve karşılaştırma yaparak övdüğü kişinin onlardan daha üstün olduğunu vurgulamak istediği görülmektedir. Eserin tamamen bu şekilde olduğu tespit edilmiştir.

Müellif eserini yazma sebebini "Sebebi Nazmi Hitab" başlığı altında zikretmektedir. Buna göre Sultan tarafından sarayda ilk görevlendirildiğinde kendi isteği ile sultana hediye olarak yazdığını belirtmektedir.

Çalışmamızın sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır: Eser eski Farsça Nesih (Nestelik) ile yazıldığı için dönemin dil özelliklerini içinde barındırmaktadır. Yazının amacı Osmanlı Sultanı'nın askeri maharetlerini, savaş meydanındaki cesareti ve stratejik siyasetini, kan dökülmeden fethedilen bazı kalelerden, düşmanlarını dost olarak karşılayan cesaretli ve heybetli bir sultan olduğundan söz etmektedir.

Çalışmamızın bazı eksikliklerine rağmen, Türk Tarihi ve Edebiyatı araştırmalarına sınırlı ölçüde de olsa katkıda bulunabileceğini umuyoruz. Bu çalışmayla büyük Osmanlı tarihine bir nebze de olsa ışık tutabilecek olmanın haklı gururunu yaşıyoruz. Bu ve benzeri önemli eserlerin çevirisinin yapılmamış olmasını, tarihi gerçeklerin ortaya çıkarılmaması açısından büyük bir eksiklik olduğunu düşünmekteyiz. Temennimiz bu tarz eserler üzerinde

ciddi çalışmaların yapılması ve tarihin bilinmeyen yönlerinin gün yüzüne çıkarılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, Lemi. "Unutulmuş bir eser Seyyid Lokman'ın Şehname-i Tefşil-i Hal-i Al-i Osman". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dil ve Edebiyat Dergisi* 51/51 (2014), 1-20.
- Anbarcıoğlu, Meliha. Şeh-nâme-i Firdavsi ve Edebiyat-ı Türk. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi* 2/4 (1981), 1-10.
- Ateş, Ahmed. "Şâh-nâme'nin Yazılış Tarihi ve Firdevsî'nin Sultan Mahmud'a Yazdığı Hicviye Meselesi Hakkında". *Bellekten* 18/70 (1954), 159-178.
- Bilgin, Abdüsselam. *Adâ'i-yi Şirazi ve Selîm-nâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.
- Ezgi Korkmaz, Gülsüm. *Sûrnâmelerde 1582 Şenliği*. Ankara: Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Feriver, Hüseyin. *Tarih-i Edebiyat-ı İran*. Tehran: Meydan Azadi Kütüphaene Yayınları, 1341.
- Kanar, Mehmet. "Şâhnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/289-290. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Kuzucular, Şahamattin, "Seyyid Lokman Aşuri Hayatı ve Eserleri". Edebiyat ve Sanat Akademisi. Erişim 10 Mart 2020. <https://edebiyatvesanatakademisi.com/osmanli-minyatur-gravur-resim/seyyid-lokman-asuri-hayati-ve-eserleri/2288>
- Kütüoğlu, Bekir. "Lokmân b. Hüseyin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/208-209. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

- Lokman, Seyyid. *Selîm-hân-nâme, Şeh-nâme-i Selîm-hân*. London: *The British Library MS Viewer*, H.988 (1581).
- Norzey, Yakub. "Şah-name der Edebiyati Türki Osmani". *Tatbiki Edebiyat Dergisi* (Tehran: 2017).
- Öz, Tahsin. "Hünernâme ve Minyatürleri". *Güzel Sanatlar*, 1 (1939), 3-16.
- Refik, Ahmed. "Bizde Şehnâmecilik, Seyyid Lokman ve Halefleri". *Yeni Mecmua*, 9 (1917), 169-172.
- Şafak, Rızazade. *Tarih-i Edebiyat-ı İran ve Türkiye*. Tehran: Meyden Azadi Yayınları, 1341.
- Tayşi, Mehmed Serhan. "Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyafetnâmesi". *İslam Medeniyeti* 4/2 (1979), 91-112
- Tekindağ, Mehmed Cenab Şehabeddin. "Selim-nâmeler". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 1 (Ekim 1970), 197-230.
- Tekindağ, Mehmed Cenab Şahabeddin. "Şah-Kulu Baba Tekeli İsyanı". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 3 (1967), 34-39.
- Uğur, Ahmet. "Selîm-nâmeler". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (1978), 367-379.

EKLER

EK-1: Selîm-nâme'nin 1b - 2a sayfaları

(Kitabın ilk iki sayfası Allah'a hamd-ü senâ ve Hz. Paygamber'e salavat ile başlar, dört Halife ile İslam dininin kuruluşuyla devam ederek Allahın gücü ve onun dinini koruyan II. Selîm-hân'ın hâkimiyetinden bahisle son bulur. v1b-2a.)

Ek-2: Selim-nâme'nin 15a - 15b sayfaları

(Kitabın orta kısmında yer alan minyatürler halk tarafından gelen şikâyetlere Sultanın verdiği kararları ve tertipli bir meclisin olduğunu gösterir. v15a -15b.)

